

УПУТСТВО ЗА ПИСАЊЕ ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео комисију

10.4.2024. Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

2. Састав комисије, име и презиме сваког члана, звање, ужа научна област, назив факултета (установе) у којој је члан комисије запослен:

1. Др Драгиша Бојовић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Нишу, научна област Филолошке науке, ужа научна област Српска и компаративна књижевност, председник Комисије,
2. Др Марија Јефтимијевић Михајловић, виши научни сарадник Института за српску културу у Лепосавићу, научна област Филолошке науке, ужа научна област Српска књижевност 20.века, члан Комисије,
3. Др Слађана Алексић, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, научна област Филолошке науке, ужа научна област Теорија књижевности, члан Комисије,
4. Др Александра Костић Тмушић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, научна област Филолошке науке, ужа научна област Историја српске књижевности, ментор,
5. Др Небојша Лазић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, научна област Филолошке науке, ужа научна област Историја српске књижевности, ментор.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Тијана, Јордан, Милентијевић

2. Датум рођења, општина, република:

3.10.1990. Косовска Митровица, Србија

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Есхатолошко-апокалиптички мотиви у старој српској књижевности и у српској поезији прве половине 20. века

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графика и сл.

Докторска дисертација под називом *Есхатолошко-апокалиптички мотиви у старој српској књижевности и у српској поезији прве половине XX века*, Тијане Милентијевић изложена је на 350 страна формата А4. Докторска дисертација садржи резиме на српском, енглеском и руском језику. Структурисана је у седам поглавља: *Уводна разматрања* (стр. 1–43), *Историјска основа српске књижевности* (стр. 43–72), *Историјски догађаји у контексту есхатолошких мотива* (стр. 72–99), *Есхатолошко-историјско поимање света у средњовековној књижевности у периоду Косовског боја* (стр. 100–175), *Есхатолошко-историјско поимање света у књижевности друге деценије XX века* (стр. 176–293), *Завршна разматрања–дијалог епоха* (стр. 294–314), *Закључак* (стр. 315–324). На крају је дат списак *Извора* (стр. 325–327), списак *Литературе* (стр. 327–344), биографија аутора (стр. 345) и изјаве аутора докторске дисертације (стр. 346–350). У списку коришћених извора наведено је 40 референци, док је списку коришћене литературе наведено је 300 референци.

Докторска дисертација представља компаративно истраживање есхатолошких мотива на корпусу репрезентативних књижевних дела насталих у периоду Косовског боја и Првог светског рата. У дисертацији су издвојени и научно осветљени сви карактеристични есхатолошки мотиви у контексту поменутих историјских догађаја. Приказане су есхатолошке карактеристике српске књижевности на индивидуалном и колективном плану. Показано је да средњовековна и српска књижевност XX века нису у супротности, него да су у нераскидивој вези, будући да есхатолошко-апокалиптичке мисли и поруке испуњавају књижевна дела без обзира на епоху и време настанка и да се у бурним временима индивидуални страх од будућег века претвара у колективни страх од будућег страдања читавог народа.

I Уводна разматрања (стр. 1–43): У уводном делу дисертације указује се на проблем, предмет и значај истраживања, дефинишу се циљеви и хипотетички оквир истраживања. Као један од главних проблема у проучавању књижевности наводи се вишедеценијско погрешно тумачење српске средњовековне књижевности, која је посматрана као изолована творевина црквеног карактера. Естетске вредности су јој оспораване, она је била само текст преко којег су ширене хришћанске идеје. Кандидат указује на новија тумачења српске средњовековне књижевности у којима сија светлост православља и естетска вредност. Кандидат акценат ставља на есхатолошку основу српске књижевности чије се постојање не прекида са средњовековном књижевношћу, већ православна духовност постаје и срж српске књижевности XX века. У том смислу, како би се разумели есхатолошки мотиви, аутор полази од тумачења утицаја *Светог писма* и светоотачких списа на формирање есхатолошко-апокалиптичког погледа на свет. Указује се на развој есхатолошке мисли у *Библији*, њен развој у делима светих отаца, комплексан утицај и нераскидиву везу са српском књижевношћу. Кандидат препознаје и потребу дефинисања најзначајнијих есхатолошких

мотива како би се лакше разумело њихово место у корпусу анализираних дела и да се преко њих може успоставити континуитет у развоју српске књижевности. На основу анализе претходно изнетих разлога, кандидат као један од основних циљева докторске дисертације наводи присуство есхатолошких мотива у различитим епохама, али и да се њихово присуство посебно види у преломним тренуцима српске историје. Есхатолошки мотиви попут смрти, покајања, греха, страдања и васкрсења заузимају своје место у обе епохе. Употреба одређених мотива зависи од пишчевог личног доживљаја стварности којој припада и његовог односа према питању смисла овоземаљског живота и његовог односа према будућем веку.

Као хипотетички оквир истраживања приказом утицаја *Библије*, светоотачке књижевности и есхатолошких мотива дефинисана је хипотеза да су српски писци слутили последња времена подстакнути хришћанским учењем и суровим историјским догађајима. Према основној хипотези истраживања приказано је како се историјски догађаји уплићу у књижевно стварање и да је човек у тим тренуцима загладан у колективно страдање и сопствено страдање душе која је испуњена грехом.

II **Историјска основа српске књижевности (стр. 43–72):** У другом поглављу издвајају се и описују место и значај историјских догађаја у настанку књижевних дела. Иако је књижевност независна у односу на историју интересовање за историјске догађаје одувек привлачи пажњу књижевних стваралаца. Ово поглавље се састоји од три сродна тематска подналова: *Историографска метафикција*, *Историјски подтекст средњовековне књижевности*, *Стварност и бег од стварности у делима модерниста и експресиониста*. У *Историографској метафикцији* кандидат пружа кратак осврт на основна теоријска разматрања односа књижевности и историје. У раду се излажу ставови неколицине теоретичара, од Аристотела до теоретичара постмодернизма, који су развили основна тумачења овог односа и који се баве објективношћу историјског знања и идеолошке импликације писања о историјским догађајима. Кандидат закључује да се однос према историјским догађајима у средњем веку променио и да умногоме зависи од погледа на свет, културног образовања и религиозних уверења. У средњем веку сва дешавања у овоземаљском свету тумаче се у контексту библијског учења и представљају припрему за будући век. Док човек који живи и ствара на почетку XX века стварност доживљава као тамницу која гуши његове духовне узлете, суштина живота скривена је и за њом је потребно трагати, а стварност буди осећање песимизма и бесмисла. У поглављу *Историјски подтекст средњовековне књижевности*, кроз кратак преглед средњовековних књижевних жанрова и репрезентативних дела од Светог Саве до дела писаних у периоду пропасти српске средњовековне државе, кандидат поткрепљује речено у претходном поглављу, да историјски догађаји имају важну улогу у књижевним текстовима, али да се сви они доводе у везу са библијским текстом како би се овоземаљски догађаји приказали као пут ка царству небеском. У овом поглављу закључено је да је функција свих средњовековних жанрова да кроз Божију промисао објасни овоземаљске догађаје и место човека у будућем веку. Желећи да прославе владара и покажу пут духовног препорода средњовековна књижевност је и историја српске државе на путу ка вечном царству. У поглављу *Стварност и бег од стварности српских модерниста и експресиониста* дат је кратак преглед односа српских модерниста и експресиониста према историјским догађајима. Колико год негирали стварност, преко својих унутрашњих

превирања, осећања, не може да се занемари чињеница да је духовна клима узрок таквог схватања живота. Кренувши од Војислава Илића, па до песника који су преживели ратне страхоте кандидат закључује да је рађање есхатолошко-апокалиптичког погледа на свет последица колективног стања духа уочи, за време и после Првог светског рата. Тумачење историјског подтекста средњовековне књижевности и српске књижевности на самом почетку XX века показало је да на изабрани корпус књижевних дела утичу историјски догађаји и да су одређена расположења и мисли условљени, пре свега, историјским дешавањима.

III Историјски догађаји у контексту есхатолошких мотива (стр. 72–99): У овом поглављу говори се о конкретним историјским догађајима (Косовски бој, пад Новог Брда, Балкански ратови и Први светски рат) и у којој су мери они заслужни за присуство есхатолошко-апокалиптичких мотива у српској књижевности. У одељку *Косовски бој и последња времена* анализира се место и значај Косовској боја за српски народ и како је он укалупљен у средњовековну књижевност и хришћански поглед на свет. На примеру овог догађаја најбоље је приказано како се историјски догађај трансформише и прилагођава одређеној идеји. Средњовековни писци страдање кнеза Лазара и косовско опредељење доводе у везу са Христовом жртвом. Историјска стварност се преображава у мит, који постаје национални идентитет српског народа. Кандидат одлази даље и показује како се један догађај преображава у мит, задржавајући се на тумачењу прамита о Косову, чије постојање говори о коду који је уткан у основе бића, а који се испољава и на индивидуалном и на колективном плану. Наводећи најзначајније средњовековне текстове у којима се гради прича о Косовском боју и кнезу Лазару кандидат доказује да је у основи косовског завета хришћанска етика о свесној жртви и страдању зарад достизања вечног живота. На репрезентативним примерима приказано је буђење косовског завета и то у тренуцима када су се слутила последња времена. Када је било потребно показати пут спасења, тада су кнез Лазар и његова војска уливали наду да страдање у овом веку, значи вечни живот у будућем веку. Закључено је да је косовски завет нит која спаја средњовековну књижевност са књижевношћу прве и друге деценије XX века и да је косовски мит неизоставан мотив у српској књижевности. Живети у скаду са њим значи приволети се царству небеском, тј. вечном животу. Одељак *Последња времена у средњовековном Новом Брду* има значајну улогу у тумачењу есхатолошких мотива, јер је он показатељ сјаја српске државе и њеног пада. На примеру писаца који су живели у Новом Брду приказано је колико један историјски догађај може утицати на књижевну делатност. Сlike пада славног града остаће урезане у душу Константина Михаиловића, док ће од Димитрија Кантакузина створити најизразитијег есхатолошког песника који пад Новог Брда схвата као знак да се последње време приближава. Друштвено-историјске прилике у Србији почетком XX века биле су веома специфичне, о њима се говори у поглављима: *Балкански ратови између песимизма и рађања родољубивих идеја* и *Први светски рат и последња времена*. Закључује се да ови догађаји утичу на смер развоја књижевности од песимизма ка родољубљу. Мотиви страдања српског народа и жеља за васкрсењем носе у себи есхатолошку визију будућег живота. У периоду појачаних друштвених преврата есхатолошки мотиви ће доћи до изражаја преко родољубиве поезије која у себи носи наду да после последњих времена испуњених страдањем долази спасење. Кратак преглед родољубивих песника од Алексе Шантића, Вељка Петровића, Милана Ракића, Диса, Пандуровића показује да

књижевност не може да занемари историјске догађаје, већ да даје свој допринос у борби за ослобођење. У годинама рата, када српски народ прелази преко Албаније. Милутин Бојић, ово страдање назива Албанском голготом, српско страдање пореди са Христовим страдањем на Голготи и верује у будуће спасење. Нове историјске околности после Првог светског рата, закључује се, довеле су до настанка целе једне генерације која устаје против бесмисла ратовања и најсубјективније природе песника не остају имуне на овај историјски догађај и своју поражену душу покушавају да осмисле на путу ка будућем животу.

IV Есхатолошко-историјско поимање света у средњовековној књижевности у периоду Косовског боја (стр. 100–175): У четвртом поглављу кроз потпоглавља: *Увод у надолазећу катаклизму, Исихастички тиховатељи у последњим деценијама XIV века, Записи о Косовском боју и кнезу Лазару, Јефимија – песникиња бола и туге, Деспот Стефан Лазаревић – песник српске деспотовине, Григорије Цамблак – есхатолошки песник исихастичке оријентације, Константин Филозоф – историчар српске деспотовине, Димитрије Кантакузин (преглед есхатолошких мотива), Константин Михаиловић – хроничар новобрдског страдања* доказује се основна хипотеза да есхатолошки мотиви доживљавају свој врхунац постојања у књижевним делима у периодима огромних страдања и великих прекретница. Крај XIV и прва половина XV обележени су борбом за очување српског царства, борбом на Косову и борбом за очување деспотовине, након година стабилности и мира уследио је пад српске државе, а са њом је уследио пад свих културних делатности. Овај период када се хришћански народи суочавају са народима друге вере означен је као последње време, те у књижевности доминира есхатолошка слика света. У овом делу рада обухваћени су најзначајнији песници с краја XIV и у првој половини XV века код којих су издвојени есхатолошки мотиви, а који се могу тумачити у контексту догађаја који су се десили или који се слуте. Закључено је да се српска књижевност прилагодила условима и духу времена и да је усмерена ка тумачењу догађаја у есхатолошком кључу. Оно што се дешава објашњава се у домену хришћанског погледа на свет, отуда ова књижевност у себи носи есхатолошко виђење историје, али и поруку да је последица страдања грех који се мора окајати. У тумачењу есхатолошких мотива пошло се од Маричке битке и писаца који остављају записе о овом догађају, јер је она била увод у последња времена која су се слутила. У наредним деценијама стварају песници који се повлаче из света, то су песници исихастичке оријентације, страхујући од свега што долази време проводе у молитви свесни да време за покајање истиче. Кроз списе о кнезу Лазару и бројне записе о Косовском боју сазнаје се много о историји и основним идејама српског средњег века, а то је пре свега опредељење за царство небеско, јер другог пута нема. У контексту есхатолошких мотива анализирано је Јефимијино и дело деспота Стефана Лазаревића. Јефимија под утицајем дела светих отаца, али и под утицајем конкретних историјских догађаја ствара дела непролазне уметничке вредности, у којима су доминантни мотиви: страх од смрти, страдање, покајање, али молба за спасење како сопствене душе, тако и читавог српског народа. Дела деспота Стефана Лазаревића прожета су оптимизмом и новим идејама, нарочито у посланици *Слово љубве*, али када пише о кнезу Лазару и српском страдању на Косову, не удаљава се од мотива страдања и опредељења за царство небеско. И код њега се могу пронаћи мисли о будућем животу, страдању, казни, страшном суду јер, колико год другачији, он не заборавља да је овоземаљски живот пролазан.

а да после њега следи вечан живот у царству небеском. Закључено је да је у делима писаца који су стварали након Косовског боја видљиво колективно опредељење за царство небеско, а да је симбол косовског опредељења кнез Лазар. У делу Григорија Цамблака истичу се монашко-исихастичке идеје, за њега историјски податак није више важан, већ у први план избија унутрашња природа, психологија јунака биографије. Док ће се с друге стране у делу Константина Филозофа изразити на најбољи начин све нове тежње у култури српског народа. Константин Филозоф није апстрактан, већ је пре свега историчар. Најизразитији есхатолошки песник старе српске поезије јесте Димитрије Кантакузин. Димитрије Кантакузин предосећа крај овог века, а његов страх појачавају слике које је свакодневно гледао на улицама Новог Брда. Кантакузин је видео сјај Новог Брда, његову величину и снагу, а истовремено био сведок његове пропасти, стога не чуди чињеница да је лична и колектива страдања транспоновано у своја дела. У делу Константина Михаиловића дата је слика пада Новог Брда која је од изузетне историјске и књижевне вредности. У овом поглављу закључено је да је књижевност XV века у сталном дослуху са мишљу из Јованове „Апокалипсе“: „У те дане тражиће људи смрт неће је наћи; и желеће да умру и смрт ће од њих бежати.“ Једино што је народу тада остало била је мисао о царству небеском и будућем животу.

У Есхатолошко-историјско поимање света у књижевности друге деценије XX века (стр. 176–293): У овом поглављу закључено је да српска есхатолошка књижевност не нестаје са српском средњовековном књижевношћу, већ њене обресе налазимо и у поезији новијих песника. Издвојени су есхатолошки мотиви код песника који су стварали у периоду пре, за време и после Великог рата. Ово поглавље се састоји од следећих потпоглавља: *Милан Ракић између садашњости и прошлости, Песимизам и смрт у поезији Симе Пандуровића, Есхатолошка слика света у поезији Владислава Петковића Дуса, Слика српског страдања и нада у васкрсење у поезији Милутина Бојића, Андрићев немир душе у току Првог светског рата, Однос према историји и религији у поезији Милоша Црњанског, Душан Васиљев и ратни трагизам, Слика Албанске голготе у поезији Растка Петровића.* Анализом књижевног стваралаштва закључено је да српски ствараоци на почетку XX века уносе у књижевност тог доба морално достојанство, самоспознање и самопотврђивање, наглашени субјективизам, одбацујући ниско, банално и приземно. Поред култа жене и култа прошлости, српски песници епохе модернизма највише песничке домете достижу певајући о одвајању живота од смрти, ништавила и пролазности света, несклада између друштва и поједница. Песимизам нипошто није био само одлика симболиста, али су трагична осећања код њих била присутна у толикој мери да трагизам постаје идејно језгро симболистичке поезије. Трагични тонови и близина смрти у песнички простор српског симболизма нису доспели као наноси помодне филозофске плиме песимизма, нити као рефлекси бодлеровских и поовских мрачних слутњи распадања, већ као плодови унутрашњег духовног континуитета. Теме које опседају српске симболисте су тама, кајање, смртна језа, смрт и страх од смрти, мртва драга, безизлазност живота, ништавило, визије оностраног и подземног света. Овоземаљски живот је, као и код песника средњег века ништаван и пролазан, а спасење је могуће само у животу након смрти. Слутња трагедије, страх и самоћа постала су доминантна песничка осећања, која се јављају као реакција на упитаности о смислу живота. У периоду модерне, код појединих песника

(Милан Ракић, Сима Пандуровић, Дис) пренело се осећање духовног клонућа на личном и на колективном плану. У песништву Милутина Бојића остварује се поетска слика колектива као носиоца и чувара неуништивих духовних идеала. Идеја духовне отаџбине темељи се на колективом болу и сведочи трагични удес историје. Приметан је снажан утицај *Библије* на Бојићево песништво која је утицала на формирање његових највреднијих песама. *Ex Ponto* и *Немири* представљају књижевне записе у којима се могу пронаћи многи есхатолошки мотиви које Иво Андрић уноси како под утицајем песничких школа, тако и под утицајем властите трагедије у току Првог светског рата. У делу преовлађује хришћански начин размишљања и неки есхатолошки мотиви: грех, жртва, праштање, чудо, трпљење, одрицање. На самом крају, у *Еплогу*, песник долази до спознаје свог властитог ја; он прихвата властиту стварност и слави живот. Мислећи на Бога човек спасава своју душу; сједињујући љубав и веру човек схвата вредност живота. У књижевности после Првог светског рата настају значајне промене у односу на предратне прилике: одбацује се систем вредности националне литературе, а васпостављају се оне вредности које су у том периоду биле одбачене; измењен је однос према традицији и убрзано се сустичу и прате европски поетички токови, један од основних циљева писаца постаје да се ратни кошмар захвати и прикаже у свом стравичном и демонском расточавању људског живота. Стварност рата неизбежна је опсесивна тема српских експресиониста: Милоша Црњанског, Рада Драинца, Станислава Винавера, Растка Петровића и других. Мада је рат био завршен, он се драматично настављао у визији српских писаца, а визија рата је погодно тло за присуство есхатолошких мотива.

VI Дијалог епоха – завршина разматрања (стр. 294–314): Ово поглавље састоји се од две целине: *Есхатолошки мотиви као наговештај великих страдања* и *Историјски догађаји и есхатолошке теме*. Страдање, ратови и болести јасан су знак за средњовековног човека да се последње време приближава и да је то последњи тренутак када треба да се окрене Богу, јер након смрти покајање је безначајно. Бавећи се анализом есхатолошких мотива у току важних историјских догађаја, тј. преломних тренутака који су променили ток српске државе и српског народа, закључено је да је нит која их спаја слутња последњих времена, размишљање о смрти, греху, страдању, али и стварању новог света и васкрсења, преко којег се стиже до вечности. Есхатолошки мотиви о крају света јављаће се не само у току постојања српске средњовековне књижевности, они ће оживљавати у свим оним епохама у којима колектив страда, да би у току Првог светског рата потпуно заживели. Кандидат закључује да је код песника који стварају уочи великих догађаја како у средњовековној, тако и у модерни заступљено мноштво есхатолошких мотива. Сви они предосећају да се крај овог века приближава и да је потребно да се човек на време покаје. Апокалиптичке слике и знаци другог Христовог доласка пронађени су и код једних и код других песника, а смрт је схваћена као једина извесност у људском животу. Она је уједно и страшна, али је и нада – кроз њу се долази до вечног живота. Есхатолошка слика света је веома жива код српских модерниста преко схватања косовског мита који је успостављен још у средњем веку. С кнежевим избором небеског царства пораз добија свој виши разлог, а смрт српских бораца, страдања и понижења народа смисао небеског пута ка остваривању непролазних хришћанских вредности. Српски народ никада није признао пораз, научен кроз хришћанско учење да је живот исупуњен страдањем, али да

јаком вером и избором правог пута може да задобије вечност. Борба и страдање се прихватају, јер верују у васкрсење и нови живот који ће доћи. Овоземаљски живот се схвата као привремено станиште у коме се задобија виши циљ, тј. царство небеско. Ако је Христос могао да страда зарад спасења људског рода, дужност је сваког хришћанина да оствари хришћанско учење. Жртвујући се појединац показује да увек гледа у будућност и мисли на спасење оних због којих се жртвује.

VII Закључак (стр. 315–324): У закључку су сумирани теоријски и емпиријски резултати дисертације у контексту постављених циљева и постављених хипотеза.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација под називом *Есхатолошко-апокалиптички мотиви у старој српској књижевности и у српској поезији прве половине 20. века* за предмет истраживања имала је тумачење есхатолошких мотива, у контексту историјских догађаја (Косовски бој, Први светски рат), у делу српских песника, који су живели и стварали у периоду када су се ови историјски догађаји одиграли. Како су у питању два догађаја, између којих стоји више од петсто година, изазовно је било урадити компаративну анализу и показати на који су се начин есхатолошки мотиви уклопили у две удаљене епохе српске књижевности, како су се преобразили и како су утицали на изградњу и формирање битних поетичких поставки.

Урађена докторска дисертација у потпуности одговара теми прихваћеној од стране Наставно-научног већа Филозофског факултета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Тема је савремена и актуелна, јер доприноси успостављању дијалога између различитих епоха српске књижевности, са аспекта компаративног проучавања књижевног текста, на основу којег се доказује да средњовековна књижевност није изолована творевина, већ чини нераскидиву нит са савременим токовима српске књижевности и да је српска књижевност повезана преко средњовековне са *Библијом* и делима светих отаца. Оваквим тумачењем истичу се високе естетске вредности српске средњовековне књижевности, које су у бројним тумачењима, под утицајем идеолошких и историјских фактора, негиране.

Дисертација се састоји од два комплементарна дела: теоријски и емпиријски. У теоријском делу дате су основе за разумевање есхатологије, преглед есхатолошких мотива, утицаји који су допринели формирању есхатолошке усмерености српске књижевности (*Библија* и светоотачки списи), однос историјске грађе и књижевности и анализа конкретних историјских догађаја, у контексту којих је извршено истраживање присуства есхатолошких мотива. Указано је на значај ових историјских догађаја, али и њихов утицај на развој целокупног културног живота, а пре свега, на књижевни развој. Коришћењем адекватних метода, релевантне литературе и навођењем најважнијих научних достигнућа у овој области, постављене су основе на којима је рађено истраживање и доказивање постављених хипотеза. У теоријском делу истраживања постављен је предмет истраживања, образложени су циљеви и хипотезе на основу којих су постављене основе истраживачког дела рада.

Емпиријски део рада чине делови посвећени истраживању есхатолошких мотива у средњовековној књижевности, пре, за време и после Косовског боја, део који се односи на истраживање есхатолошких мотива у српској књижевности која настаје у прве две деценије

XX века, трећи део чини компаративну анализу у оквиру које се изводе закључци да је стваралаштво српске средњовековне књижевности и стваралаштво везано за Велики рат, нераскидиво повезано есхатолошким нитима које су сливене у једно, непролазно и вечито откривење које, у суштини, ништа временско и просторно не може да обухвати.

Докторска дисертација је значајна јер су предмет и циљ истраживања последњих деценија све присутнији у проучавању књижевности. Проблематика посматрања есхатолошких мотива и компаративно проучавање средњовековне и модерне књижевности кроз призму историјских догађаја, са посебним освртом на мотив грешности, покајања, другог Христовог доласка, страдања и васкрсења, представља за научну јавност један сасвим нов подухват и приступ. Поред адекватног теоријског разматрања есхатологије као науке и тумачења њеног присуства у *Библији* и светоотачким списима, који представљају основу из које је створена оригинална српска књижевност, кандидат је уз прихватљиву методологију објаснио место есхатолошких мотива у српској књижевности. Кандидат је испољио висок ниво самосталности у научно-истраживачком раду, способност анализе и синтезе научних знања из различитих области и јасно дефинисаним теоријско-критичким ставовима доказао је да есхатолошке мисли на почетку XX века, нису само продукт окретања српске књижевности утицајима са запада, већ да је у основи српског бића урезана *Библија* и да се вера у васкрсење буди у тренуцима највећих страдања српског народа.

Компаративном анализом приказан је жив дијалог између српске средњовековне књижевности и модерне књижевности, који је у многим књижевним тумачењима, нарочитом у првој половини XX века оспораван. Теоријски приступ есхатологији и њено присуство у делима која настају у преломним тренуцима српске историје, када се слуте последња времена, допринело је и ојачавању тезе да српска средњовековна књижевност има изузетну естетску вредност, јер су теме смрти, смисла живота, пролазности, постале главни мотиви у књижевности читавог XX века. Кандидат је настојао да разуме и научно објасни однос историје и књижевности и како се историјска грађа транспонује у историјску метафикцију. Овде је историјска грађа искоришћена за уклапање у оквире хришћанског погледа на свет. Сви догађаји овоземаљске човекове историје су део божанског плана за будући вечни живот. Дисертација кроз тумачење есхатолошких мотива указује и на једну важну карактеристику српског народа, а то је хришћански поглед на свет, који јаком вером и избором правог пута иде ка царству небеском, јер се за вечни живот определио и кнез Лазар и свесно се жртвовао на Косову.

Кандидат је на истраживачком корпусу показао да је стара српска књижевност апсорбовала мноштво есхатолошких мотива, како библијског тако и византијско-патристичког порекла, али да су с друге стране средњовековни писци слутили последња времена подстакнути суровим историјским догађајима и да су они допринели да есхатолошке теме буду доминантне у њиховом стваралаштву. Исти закључак се односи и на тумачење књижевних дела писаца који стварају у контексту Првог светског рата. Иако је чињеница да су историјски догађај утицали да есхатолошки мотиви буду присутни у делима средњовековних песника и модерниста, закључак је да уметничко дело није репродукција

стварности и историје.

Посебан допринос ове докторске дисертације је у наведеном корпусу на којем су издвојени есхатолошки мотиви, приступ примењен истраживању допринео је успостављању чврстих веза између савремене и средњовековне књижевности и показао да је стварност у књижевним делима подређена уметничкој функцији, али да, и те како утиче на свест песника и формирање књижевног израза и да је есхатолошка митологија дубоко укореењена у нама без обзира на епоху. Успостављајући континуитет у развоју српске књижевности и доказујући утицај конкретних историјских догађаја, кандидат доприноси научном објашњењу да је стварност рата и ратног страдања неизбежна опсесивна тема и српских писаца који у својим визијама драматично слуте да се последње време приближава и да је доживљај, али и визија рата погодно тло за присуство есхатолошких мотива.

Резултати до којих се дошло у докторској дисертацији су веома значајни и представљају новину у компаративном проучавању. Они указују на значајне промене учињене у тумачењу одређених мотива и на објашењење њиховог места и значаја у модерној књижевности. Докторска дисертација Тијане Милентијевић, по критеријумима заступљеним у анализи и по резултатима, представља вредно научно дело и доноси нове научне увиде на пољу компаративног проучавања књижевности у контексту есхатолошких мотива и историјских догађаја.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији. Уз напомену:

Навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

1. Тијана Милентијевић (2018). „Сукоб добра и зла (Милтонов изгубљени рај и Његошева луча микрокосма)“. У: *Зборник радова са међународног научног скупа Наука без граница I*, Косовска Митровица: Филозофски факултет.
2. Јелена Јевтић, Тијана Милентијевић. (2019). „Поетика чуда у српској средњовековној књижевности“. У: *Зборник радова са међународног научног скупа Наука без граница II*. Косовска Митровица: Филозофски факултет; стр. 43-59
3. Јелена Јевтић, Тијана Милентијевић. (2020). „Лазаричке песме Сиринићке жупе у основном и средњем образовању“. У: *Зборник радова са међународног научног скупа Традиционално и савремено у уметности и образовању*. Косовска Митровица: Факултет уметности.
4. Јелена Јевтић, Тијана Милентијевић. (2019). „Свадба у Сиринићкој жупи“. *Фолклористика* 4/2. стр. 111-121
- Јелена Јевтић, Тијана Милентијевић. (2019). „Прочка у Сиринићкој жупи“. *Фолклористика* 4/2. стр. 123-129
5. Тијана Милентијевић (2020). „Елементи надреализма у Багдали, Душана Матића“. У: *Зборник радова са међународног научног скупа Наука без граница III*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.

6. Тијана Милентијевић (2021). „Песимизам Димитрија Кантакузина и српских модерниста Диса и Пандуровића (компаративна анализа)“- У: *Зборник Филозофског факултета у Приштини*, vol. LI, бр.2. Косовска Митровица.
7. Јелена Г. Јевтић, Тијана Ј. Милентијевић (2021). „Верска различитост и обред у приповеткама Суљ-капетан и Као јерарх Григорија Божовића“. У: *Етика и естетика Григорија Божовића*. Косовска Митровица: Филозофски факултет, Зубин Поток: Културни центар „Стари Колашин“.
8. Тијана Ј. Милентијевић, Александра Костић Тмушић (2023). „Есхатолошка слика света у поезији Владислава Петковића Диса“. У: *СРПСКА БАШТИНА*. Никшић: Институт за српску културу VIII/2.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Тијане Милентијевић под називом *Есхатолошко-апокалиптички мотиви у старој српској књижевности и у српској поезији прве половине 20. века* написана је у складу са нацртом докторске дисертације, упутствима и критеријумима за завршни рад на докторским студијама. Кандидат је у изради докторске дисертације показао примарно теоријско-методолошко искуство у развијању научно-истраживачког пројекта усмереног на компаративно проучавање књижевности. Дисертација је базирана на широкој употреби домаће и иностране литературе посматране у складу са досадашњим научном доприносима из истраживачке области, али и сопствених истраживања одређених из области докторског рада. Списак теоријске литературе је прилагођен теми истраживања и препознатљив у науци о књижевности. Осим ослањања на литературу кандидат истраживање темељи и на књижевним изворима и средњовековне и модерне српске књижевности.

Кандидат је добијене резултате интегрисао и интерпретирао у складу са предметом истраживања. У дисертацији се дошло до бројних јасних закључака, успостављене су везе између постављених хипотећа и истраживачких закључака. Добијени резултати су успешно повезани у целину чиме је кандидат показао да разуме предмет истраживања и тумачи га у ширем контексту. Дисертација стога има јасну у прегледну структуру која олакшава разумевање резултата истраживања.

Есхатолошко-апокалиптички мотиви, њихова перцепција и вредности су изузетно важни за успешно тумачење српске књижевности. Равноправно са есхатолошким мотивима стоје и историјски догађаји, јер да се они нису одиграли есхатолошка свест не би била тако изражена. Анализом есхатолошких мотива у дисертацији је указано на њихову присутност у средњовековној књижевности, али и у српској модерни и тиме кандидат показао да постоји непрекинута мотивска повезаност у развоју српске књижевности. Писци, од Светог Саве до данашњег дана, следили су православну традицију. Модерна и средњовековна књижевност се додирују, укрштају и допуњују чешће него што то изгледа на први поглед, што је најбољи доказ да се може говорити о заједничким цртама, узајамним сродностима и одређеном јединству. Истраживачки процес је показао да између књижевност средњег века и нове српске књижевности постоји жив верски и национални дух, који траје у непрекинутом континуитету, те да хришћанска традиција обитава у садашњости српске савремене књижевности.

Резултати ових истраживања представљају оригинални допринос науци и отварају путеве за нова научна истраживања у овој области.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Докторска дисертација Тијане Милентијевић под називом *Есхатолошко-апокалиптички мотиви у старој српској књижевности и у српској поезији прве половине 20. века* је научно заснована и оригинална по приступу, који је био примењен током истраживања. Све до сада наведено недвосмислено показује да је тема успешно обрађена и да се у досадашњој србистичкој литератури није могла угледати ни на једну монографску обраду. Дисертација представља прво монографско истраживање на корпусу анализе есхатолошких мотива у контексту Косовског боја и Првог светског рата. Кандидат је у приложеној дисертацији приказао одлично познавање области истраживања и кореспонденцију са литературом. Истраживање је утемељено на научним основама и на прецизан начин, чиме задовољава све критеријуме једног компаративног истраживања.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, Комисија предлаже:

У складу са претходно изнетим коментарима, Комисија **позитивно** оцењује докторску дисертацију Тијане Милентијевић *Есхатолошко-апокалиптички мотиви у старој српској књижевности и у српској поезији прве половине 20. века*. Сходно томе, **Комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета у Приштини са приременим седиштем у Косовској Митровици да усвоји овај Извештај са позитивном оценом дисертације.**

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Драгиша Бојовић, редовни професор

2. Др Марија Јефтимијевић Михајловић,
виши научни сарадник

3. Др Слађана Алексић, ванредни професор

4. Др Александра Костић Тмушић, редовни професор

5. Др Небојша Лазич, редовни професор

